

УДК 657.42
JEL M40

О. Є. Кузьмін

доктор економічних наук, професор, директор навчально-наукового інституту економіки і менеджменту Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів
e-mail: oleh.y.kuzmin@lpnu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-6014-6437>

М. Я. Яструбський

кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку та аналізу Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів
e-mail: mypolynet@rambler.ru
<https://orcid.org/0000-0002-8032-4501>

**РОЗВИТОК ОБЛІКУ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА УКРАЇНИ
В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

У статті розкрито проблематику адаптації Міжнародних стандартів фінансової звітності для малих і середніх підприємств України в умовах євроінтеграції. Проведений огляд законодавства України з питань врегулювання діяльності суб'єктів малого підприємництва, а також організації обліку та звітності. Приділена увага зарубіжному досвіду впровадження положень Стандарту, наголошується на необхідності проведення підготовчих робіт з адаптації документу в національних умовах.

Ключові слова: суб'єкти малого підприємництва, організація обліку, звітність, Асоціація України з ЄС, міжнародні стандарти фінансової звітності для малих і середніх підприємств.

Kuzmin O., Yastrubskyy M. DEVELOPMENT OF ACCOUNTING OF SMALL ENTERPRISE ENTITIES OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION

The process of Ukraine's European integration is at its development stage. It is accompanied by the range of changes, which should be undertaken in economic, social and educational directions. Due to its dominating role, most attention is paid to economic component. Development of small entrepreneurship takes important place in the list of tasks to be solved in the course of European integration, as far as it promotes gradual creation of significant layer of small owners as the component of strong foundation of Ukrainian economic system. The article deals with the problems of adaptation of the International Financial Reporting Standards for small and medium enterprises of Ukraine in the conditions of European integration. The increase in the share of small and medium enterprises is a stable tendency of the modern economic system of Ukraine. The review of the legislation of Ukraine on the regulation of the activities of small business entities, as well as the organization of accounting and reporting is presented. The orientation towards the European integration of Ukrainian economy leads to changes in the legal and regulatory framework of the accounting sphere. This is manifested in a phased transition to international accounting and financial reporting standards. At the same time, the legislative regulation of the organization of accounting of small business entities in matters of transition to international standards needs to be further explored. The existing differentiation of small businesses involves their division into small enterprises and micro enterprises. This was manifested in the differences in the organization of accounting and forms of financial reporting. The differentiation of single tax payers, which also belong to small businesses, shows the differences in the organization of accounting, depending on belonging to the group of single tax payer.

In the process of developing international financial reporting standards for small and medium-sized enterprises, the aim was to obtain relevant, reliable and useful information on which qualitative and understandable accounting standards can be established for small and medium-sized enterprises. A prerequisite for the introduction of standards is that the costs of preparing financial statements for owners and other stakeholders will not exceed the benefits of providing such information. Therefore, the adoption of IFRS for SMEs should be preceded by appropriate preparatory work, in particular bringing different legislative acts to the same treatment of the conceptual category of small business.

The foreign experience of implementation of the provisions of the Standard is outlined. The controversial attitude of EU member states towards IFRS for SMEs is highlighted, where the national peculiarities of small businesses' economic activity are the first.

Keywords: small business entities, accounting, reporting, association of Ukraine to the EU, international financial reporting standards for small and medium-sized enterprises.

Постановка проблеми. Процес євроінтеграції України перебуває на етапі розвитку. Він супроводжується низкою змін, які належить втілити в економічному, соціальному, освітянському напрямках. З огляду на домінуючу роль економічної складової їй приділяється найбільше уваги. У переліку задач, які потребують вирішення в період євроінтеграції, чільне місце займає розвиток малого підприємництва, що

сприяє поступовому створенню значного прошарку дрібних власників як складової міцного фундаменту економічної системи України. Сучасна система господарювання характеризується збільшенням частки малих і середніх підприємств. Згідно даних досліджень, проведених у зазначеній області, частка малого бізнесу у ВВП розвинених країн становить близько 50%, зокрема в Китаї – понад 60%, в Японії і

Німеччині перевищує 95%[1]. Важливе значення у діяльності суб'єктів малого підприємництва (СМП) відведене питанням організації і вдосконалення обліку.

Аналіз останніх досліджень. Питанням організації і реформування обліку суб'єктів малого підприємництва приділена значна увага українських і зарубіжних науковців, серед яких можна відмітити Дж. Берджеса (John F. Burgess), Д. Штайхоффа (Dan Steinhoff), М.А. Мельнова. Серед вітчизняних вчених дослідженням проблеми організації обліку СМП займалися такі вчені, як: П.Й. Атамас, Т.К. Балюк, З.С. Варналій, С. Ф. Голов, Н.О. Гура, М.Г. Михайлов, Н.М. Ткаченко, Т.С. Шилова та багато інших.

Метою статті є оцінка адаптації Міжнародних стандартів фінансової звітності для малих і середніх підприємств в національних умовах, а також окреслення можливих шляхів реформування обліку СМП з метою наближення до правил, що діють у Європейському економічному просторі.

Основні результати дослідження. Вхідження України в ЄС передбачає прийняття правил обліку і звітності, які діють у Європейському економічному просторі, тобто говоримо про необхідність гармонізації правил ведення обліку та складання фінансової звітності на основі МСФЗ. Водночас на порядку денному маємо потребу реформування бухгалтерського обліку, який був би зручний для користувача а також побудови концепції аналізу грошових потоків, робочих документів і форм фінансової звітності, що задовольнятимуть потреби користувачів.

9 липня 2009 року був опублікований стандарт «МСФЗ для малих і середніх підприємств (МСП)» з веденням в дію з моменту опублікування, а 21 травня 2015 року випущені поправки до «МСФЗ для МСП», які вступили в силу для річних звітів, що починалися з або після 1 січня 2017 року.

Постараємось з'ясувати місце і роль зазначених документів у національних умовах господарювання СМП, а також окреслити рамки доцільних перетворень в обліковій сфері визначеної категорії суб'єктів господарювання.

В процесі розроблення МСФЗ для МСП переслідувалась мета з отримання доречної, надійної і корисної інформації, на якій можуть бути засновані якісні і зрозумілі стандарти обліку для малих і середніх підприємств за умов, що витрати на підготовку фінансової звітності для власників та інших зацікавлених осіб не перевищуватимуть вигоди від надання такої інформації. Водночас «МСФЗ для МСП» являє собою 230-сторінковий документ, прийнятий окремо від основних МСФЗ, тобто не є їхньою складовою і тому не є обов'язковим для застосування навіть у країнах, які працюють за МСФЗ, хоча, за оцінками експертів, це доволі зручний обліковий інструмент. Підхід до застосування вказаного документу у різних країнах Європейського Союзу різний і насамперед це вмотивовано відмінністю критеріїв віднесення підприємства до категорії СМП.

В Україні характеристика і критерії приналежності до СМП наведені у Господарському кодексі України (ГКУ) [2]. Згідно визначення, наведеного у ст. 55 ГКУ, суб'єктами малого підприємництва є:

- фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний

період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;

- юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Окрім категорії СМП у цій же статті ГКУ наведено визначення і критеріальні характеристики суб'єктів мікропідприємництва, до яких віднесено:

- фізичних осіб, зареєстрованих в установленому законом порядку як підприємців, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;
- юридичних осіб – суб'єктів господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Такий поділ мав би узгоджуватись з іншими важливими документами, зокрема Податковим кодексом України (ПКУ), у якому визначений порядок оподаткування суб'єктів господарювання [3]. Однак в останньому жодної згадки про суб'єкти мікропідприємництва немає. Водночас у Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» (П(С)БО 25) для суб'єктів мікропідприємництва передбачено спрощені форми звітності, так що виділення в зазначену категорію має прикладний характер з конкретизацією практичного застосування. Правові засади державної підтримки суб'єктів малого підприємництва незалежно від форми власності визначені у Законі України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [4]. У цьому законі наведені критерії визнання СМП, а саме до суб'єктів малого підприємництва відносять:

- фізичних осіб, що зареєстровані у встановленому законом порядку як суб'єкти підприємницької діяльності;
- юридичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та обсяг річного валового доходу не перевищує 500 тис. євро.

Звертаючись до питання організації бухгалтерського обліку СМП, у якій можна виділити такі основні складові: оформлення первинної документації; організація документування і ведення

облікових реєстрів; узагальнення облікової інформації та складання звітності.

Отже, для вдосконалення організації бухгалтерського обліку СМП потрібно оптимізувати ведення первинного обліку, покращити організацію обліку, що включає облікову реєстрацію та ведення облікових реєстрів, на основі яких незалежно від обраної системи оподаткування підприємці повинні в обов'язковому порядку вести облік доходів, а також представити узагальнену облікову інформацію в максимально зручній формі для прийняття компетентних управлінських рішень. Тобто на перше місце ставиться ефективність використання облікової інформації безпосередніми користувачами – суб'єктами господарювання в особі власника, комерційного директора, інших зацікавлених в об'єктивній неупередженій обліковій інформації. Однак до переліку зацікавлених сторін входить також держава в особі фіскальних органів щодо зобов'язань СМП в плані сплати податків і обов'язкових платежів у бюджет.

З позицій оподаткування СМП України можна розділити на тих, які перебувають на єдиному податку і тих, що перебувають на загальних засадах оподаткування. СМП – платники єдиного податку розділені на групи, які включають фізичних осіб-підприємців (ФОП), юридичних осіб-підприємства (ЮОП), юридичних осіб – сільськогосподарських товаровиробників. Критерії приналежності до груп, порядок оподаткування і терміни подачі звітності, терміни сплати податків і обов'язкових платежів у бюджет, місце сплати, а також порядок ведення обліку для кожної групи мають свою специфіку. Основні характеристики платників єдиного податку наведені у табл. 1.

Платники єдиного податку, зокрема «самозайняті» особи можуть перебувати на загальних засадах оподаткування, однак їхні доходи оподатковуються за ставкою ПДФО з правом зменшення оподаткованого доходу на суму документально підтверджених витрат, пов'язаних з господарською, професійною чи творчою діяльністю, зазначеною у свідоцтві. В питаннях обліку СМП також можна поділити на категорії: вони можуть вести Книгу обліку доходів (платники єдиного податку 1-2 груп), спрощений облік (платники єдиного податку 3 групи – юридичні особи), або повний облік з використанням положень П(С)БО.

Характерною особливістю СМП – юридичних осіб є подача звітності за формою, визначеною П(С)БО 25[5]. Документом визначено зміст і форму Фінансового звіту СМП в складі Балансу (форма № 1-м) і Звіту про фінансові результати (форма № 2-м), а також Спрощеного фінансового звіту СМП в складі Балансу (форма № 1-мс) і Звіту про фінансові результати (форма № 2-мс), а також порядок заповнення статей вказаних форм. Фінансова звітність СМП передбачена для складання:

- суб'єктами малого підприємництва – юридичними особами, які визнані такими відповідно до законодавства (крім тих, які складають Спрощений фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва);

- представництвами іноземних суб'єктів господарської діяльності.

Спрощену фінансову звітність складають:

- СМП – юридичні особи, які ведуть спрощений бухгалтерський облік доходів та витрат відповідно до податкового законодавства;
- СМП – юридичні особи, що відповідають критеріям мікропідприємництва.

Така диференціація є оправданою, ґрунтується на особливостях національної економіки і зорієнтована на створення умов, сприятливих для ведення господарської діяльності СМП, сприяння формуванню і розвитку малого підприємництва, його становлення як провідної сили в подоланні негативних процесів в економіці та забезпечення сталою позитивного розвитку суспільства.

Повернемось до згаданих МСФЗ для МСП, які по ідеї мають зайняти належне місце у веденні обліку й звітності малих підприємств. Варто зазначити, що ставлення країн – членів ЄС до вказаного документу неоднозначне. Так, у Німеччині з 1 січня 2010 р. діють альтернативні стандарти для приватних підприємств, малих та середніх підприємств. Приватні підприємці з річною сумою обороту до 500 тис. євро і прибутком до 50 тис. євро не зобов'язані вести жодних бухгалтерських записів. Малі підприємства з чисельністю працюючих до 50 осіб і оборотом не більше 4,8 млн. євро не зобов'язані проходити аудиторську перевірку і складають лише баланс. В інших країнах критерії визначення малого підприємства, а отже й підходи до організації обліку також різняться. У різних країнах використовують різні класифікаційні ознаки приналежності суб'єкта господарювання до розряду малих.

Висновки. З огляду на зазначене можна зробити такі висновки стосовно адаптації МСФЗ для МСП.

1. В Україні потрібно привести у відповідність різні законодавчі документи і нормативно-правові акти, що визначають порядок функціонування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва.

2. Запровадження МСФЗ для МСП може проводитись суб'єктом господарювання на добровільній основі.

3. Адаптації МСФЗ для МСП повинна передувати кропітка робота з врахування національних особливостей економічної ситуації в країні та забезпечення сприятливих умов для діяльності і розвитку малого підприємництва.

В Україні поступово повинні створюватися організаційно-правові умови застосування суб'єктами господарювання Міжнародних стандартів фінансової звітності, оскільки цього вимагає потреба виконання узятих державою зобов'язань щодо гармонізації вітчизняного законодавства із законодавством ЄС. Насамперед це стосується економічної сфери, а отже – вимог до фінансової звітності з метою підвищення її прозорості та забезпечення порівнянності зі звітами іноземних компаній. Це потребує удосконалення методології бухгалтерського обліку для суб'єктів малого підприємництва, однак в основі нововведень повинно бути закладено врахування реалій і національні інтереси держави.

Групи платників єдиного податку і їхні характеристики

Характеристики	Група			
	1 – ФО підприємець	2 – ФО підприємець	3 – ФО підприємець та ЮО-підприємство	4 – ЮО с/г товаровиробники
Дохід	до 300 тис. грн.	до 1,5 млн. грн.	до 5 млн. грн.	необмежено
Кількість найманих працівників	-	Кількість працюючих осіб не повинно бути більше 10 чоловік	необмежено	необмежено
Єдиний податок				
База оподаткування	-	-	Виручка (дохід) від реалізації	Нормативна грошова оцінка 1 га землі
Об'єкт оподаткування	-	-	-	Площа с/г угідь
Ставка	Від 1% до 10% прожиткового мінімуму (у 2018 році до 176,20 грн., в 2017 році 160,00грн.	Від 2% до 20% мінімальної зарплати (у 2018 році - до 744,60 грн., в 2017 році - до 640,00грн.	3% доходу в разі сплати ПДВ; 5% доходу у разі включення ПДВ до складу єдиного податку	Ставка залежить від типу та площі земельної ділянки
Звітний період	Календарний рік		Квартал	Календарний рік
Строк подання звіту	Протягом 60 календарних днів, що настають за останнім днем календарного року		Протягом 40 календарних днів, що настають за останнім днем звітного кварталу	Не пізніше 20 лютого поточного року
Місце подання звіту	ДПІ за місцем реєстрації платника			ДПІ за місцем реєстрації платника і за місцезнаходженням земельної ділянки
Строк сплати податку	Авансом (до 20-го числа поточного місяця)		10 днів після закінчення терміну подання декларації (для ЮО і ФО - 40 днів після закінчення кварталу)	щоквартально протягом 30 днів за звітним кварталом у розмірах: 10%; 10%; 50%; 30%.
Порядок ведення обліку	Бухгалтерський облік є обов'язковим. Книга обліку доходів за вибором платника ведеться в електронному або паперовому вигляді.		ФО: облік ведуть в Книзі обліку доходів. ЮО: ведуть спрощений бухоблік	Бухгалтерський облік є обов'язковим.

Список використаних джерел

- Афаунова Ж. Ч., Хамгоков К. М. Международные стандарты финансовой отчетности (МСФО) для малых и средних предприятий (МСП). *Фундаментальные исследования*, 2015. № 11. С. 540-543.
- Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. №436-IV // *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №18-22. Ст. 144. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
- Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI // *Відомості Верховної Ради України*. 2011. №13-17. Ст. 112. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
- Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22.03.2012 № 4618-VI / Верховна Рада України. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/4618-17>
- Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 "Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва", затверджене наказом Міністерства фінансів України від 25.02.2000 р. № 39. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/z0161-00>

References

- Afaunova, Zh.Ch., & Khamgokov, K. M. (2015) *Mezhdunarodnyye standarty finansovoy otchetnosti (MSFO) dlya malykh i srednikh predpriyatiy (MSP) [International Financial Reporting Standards (IFRS) for Small and Medium-Sized Enterprises (SMEs)]. Fundamental'nyye issledovaniya –*

Basic research, 11, 540-543. Retrieved from <https://fundamental-research.ru/ru/article/view?id=39456> [in Russian].

- Supreme Council of Ukraine (2003). *Hospodars'kyi kodeks Ukrayiny [Commercial Code of Ukraine]* (Adopted on 2003, January 16, 436-IV, Edition on 2013, September 20). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – The Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2003, 18-22, art. 144. Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/436-15> [in Ukrainian].

- Supreme Council of Ukraine (2010). *Podatkovyy kodeks Ukrayiny [Tax Code of Ukraine]* (Adopted on 2010, Dec 02, 2755-VI). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – The Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2011, 13-17, art. 112. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> [in Ukrainian].

- Supreme Council of Ukraine (2012). *Pro rozvytok ta derzhavnu pidtrymku maloho i sereďnoho pidpryyemnytstva v Ukrayini [About development and state support of small and medium entrepreneurship in Ukraine]: Law of Ukraine*, adopted on 2012, Mar 22, 4618-VI. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/go/4618-17> [in Ukrainian].

- Ministry of Finance of Ukraine (2000). *Finansovyy zvit sub'yekta maloho pidpryyemnytstva [Financial Report of a Small Business Entity]: Regulation (standard) of accounting 25*, approved by the Order on 2000, Feb 25, 39. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/go/z0161-00> [in Ukrainian].

Надійшло 19.01.2018 р.